

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА ЯК ПРОЦЕС І РЕЗУЛЬТАТ СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ У ЯКОСТІ СУБ'ЄКТА КУЛЬТУРИ

В статті розглядається феномен освіти як процесу та результату становлення вчителя в якості суб'єкта культури на основі створення в його особистісному світі духовно-практичного досвіду поколінь.

Закон України "Про освіту", Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття) окреслили основні напрямки і завдання підвищення якості всіх ланок і форм освіти. Вчитель - творець духовного світу дитини, довірена особа суспільства котрій воно довіряє найдорожче, найцінніше - дітей, свою надію і майбутнє. Одною з **актуальних проблем** сучасної педагогіки сьогодні варто назвати педагогічну освіту, адже саме вона створює фундаментальні умови розвитку майбутнього вчителя.

В наш час на рівні буденної свідомості поняття «культурна людина» стало майже синонімічним поняттю «освічена людина»: культурне зростання особистості асоціюється, перш за все, з отриманням освіти як процесом набуття різносторонніх і глибоких знань. Отримати освіту – означає запроектувати своє майбуття.

Мета статті полягає в тому, щоб обґрунтувати необхідність проектування продуктивної культуроорієнтованої педагогічної освіти в якій відбувається становлення вчителя, як суб'єкта культури.

У більшості наукових досліджень, соціально-економічних проєктів, філософсько-педагогічних концепцій, незважаючи на наявну колосальну розбіжність у методологічних критеріях і засобах, беззаперечно визнається пріоритетність розвитку освіти як головного чинника цивілізаційного, технологічного розвитку, як основи благополуччя суспільства. У розвинених країнах освіта перетворилася на сектор індустрії, який поглинає значні фінансові ресурси бюджету і водночас приносить колосальні прибутки. «Освітній вимір життя стає провідним формуючим фактором життєтворчості індивіда» [2].

В межах власної філософської освіти С. Клепко визначає мету освіти особистості як здобуття «культурного капіталу» (термін введений Х.Шельским (H. Shelsky, 1975), який може бути використаний у будь-яких сферах суспільного життя. «Культурний капітал», швидше символічний, ніж матеріальний, включає в себе соціальні відношення, відношення панування і субординації в суспільстві, оскільки його володар здобуває позицію контролю і панування над іншими людьми, через те, що його знання перевищують знання інших людей [2]. Культурний капітал стає інтегральним компонентом освіти

все більш широких кіл, розділяючи суспільство на тих, хто здобув професійну освіту, і тих, хто її не здобув. Зазначена концепція з досить прагматичних позицій обґрунтовує соціальне значення освіти як культурного капіталу, владного ресурсу особистості в умовах багатовимірної хаосу в природі, суспільстві, в умовах складної взаємодії різних способів інформації.

Поняття освіти генетично пов'язане із поняттям культури. Запропоноване Цицероном тлумачення культури як удосконалення душі передбачало «культивування» людини з усіма її здібностями. «Культурне» позначало в людині те, що набувалось нею у процесі навчання і виховання, на противагу уродженому, успадкованому, біологічному. Людина тією мірою, в якій вона виступала плодом освітнього перетворення богоданого або природного матеріалу, потрапляла у сферу культури.

Вперше сутнісне поняття освіти було запропоноване Платоном у його «Державі». Сучасна філософська наука тлумачить освіту як соціально-епістеміологічний процес діяльності в суспільстві з метою трансформації особистості засобами розвитку (або зміни) її свідомості, психологічного і тілесного статусу.

З педагогічної точки зору освіта визначається як процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок. За означенням, прийнятим XX сесією ЮНЕСКО освіта - це процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, у якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання.

Наведені тлумачення, на наш погляд, є недостатніми з позиції осмислення широких зв'язків освіти з культурою. Неправомірно зводити освіту до простого процесу трансляції готового знання, оскільки тоді освіта виступає чимось зовнішнім по відношенню до людини як пасивної істоти.

У нашому розумінні освіти ми виходимо з посилки В.В. Давидова, що контекст проблеми освіти – це контекст історії культури, історії форм діяльності і спілкування людей, що містять також історично особливі форми трансляції культури від покоління [4,с.15]. Останнє дозволяє нам характеризувати освіту у широкому розумінні - як залучення особистості до культури, процес якого виявляє соціальну сутність людини, розвиває універсальні для всього людства духовні цінності і почуття. Освіта як соціокультурний феномен являє собою процес самостворення, розвитку і збагачення духовного потенціалу людини, її сутнісних сил.

Традиційні освітні системи мають своєю метою соціалізацію індивіда в інтересах суспільного устрою, в інтересах його непохитності; вони засновані на пріоритеті держави над інтересами особистості. Соціалізація розуміється як процес і результат засвоєння та активного відтворення індивідом соціокультурного досвіду, введення людини в систему соціального функціонування суспільства, в норми соціальної адекватності, в систему соціальних ролей, кодів соціальної комунікації з метою формування конкурентноздатної, мобільної особистості яка може зайняти певне місце на ринку праці і не протиставляє себе загальним інтересам суспільства. Основним моментом соціалізації є засвоєння людиною соціальних ролей. Освітні системи, орієнтовані перш за все на соціалізацію, побудовані відповідно до

«непродуктивної орієнтації» (Є. Фромм), оскільки забезпечують тільки самодостатність соціального виробництва.

Сама можливість становлення такої освітньої системи залежить від якісної зміни стилю педагогічного мислення, орієнтованого на гармонізацію міжособистих, міжнаціональних і соціоприродних відносин. Вона полягає у здійсненні переходу до якісно нового типу вчителя – не виконавця, а творця, у здійсненні переходу від педагогіки соціалізації до педагогіки інкультурації.

В такому контексті соціальні функції педагогічної освіти вирішують завдання соціалізації та інкультурації вчителя через трансляцію йому накопиченого людством загального і професійного соціального досвіду, введення у норми і правила соціально-культурної адекватності суспільству, а також навчання знанням, умінням і навичкам професійної діяльності у межах певної соціально-функціональної ролі.

У визначенні цілей освіти можливо виділити два підходи: прагматичний, коли освіта розглядається насамперед як сфера постачання певних якостей особистості для ефективного її входження в суспільний простір, і класичний ідеал освіти, тобто нескінчене відкриття і розширення горизонтів пізнання і самопізнання у комунікативному процесі. Традиційна педагогіка зорієнтована переважно на перший.

Останній пов'язує цілі освіти із цілями культурного життя конкретного суспільства, тотожність його системи освіти із структурою його соціальності. В основу поняття освіти покладається ознака цілей, що їх переслідує освіта - залучення людини до культурних цінностей науки, мистецтва, моралі, права, господарства, відповідно існують і види мистецтва, моралі, права, господарства, відповідно існують і види освіти – наукова, мистецька, моральна, правова, господарча тощо.

Проте засвоєння найповнішого досвіду культури не можливе, якими би універсальними здібностями не володіла людина. Мета освітньої діяльності повинна мати прагматичні контури її реалізації: сприяти формуванню і виробленню певної готовності до опанування досвідом культури, розгортанню і налагодженню механізмів орієнтації, продукування цінностей у тій чи іншій сфері діяльності.

О.В. Бондаревська вважає за можливе у якості глобальної мети освіти з прогностично-педагогічних позицій розглядати людину культури. Стосовно педагогічної освіти це означає такий тип вчителя, ядром якого є суб'єктивні властивості, що характеризують міру його свободи, гуманності, духовності, життєтворчості. Виходячи з цих міркувань, вчитель як суб'єкт культури:

- здатний до культурної ідентифікації з усвідомленням своєї приналежності певній культурі, який інтерпретував її цінності та здійснює культуровідповідальну професійну діяльність;

- здатний розуміти цінність і неповторність кожної людини, орієнтований на гуманізм і толерантність, тяжіє до консенсусу і добросусідству, здатний прийняти різні особистісні позиції, релігійні погляди, національні традиції, ментальні картини світу в процесі педагогічної взаємодії;

- здатний до розвинення духовних потреб пізнання і самопізнання, рефлексії, автономії внутрішнього світу, активних пошуків смислу життя і сенсів професійної діяльності;

- здатний до самовизначення у світі культури з високим рівнем самосвідомості, почуттям самоповаги і самодисципліни, критичністю суджень, умінням приймати рішення і нести відповідальність за них, здійснювати вільний вибір характеру власної професійної діяльності.

- здатний до життєтворчості та професійного пошуку, з розвиненим почуттям нового, з гармонійною рівновагою аналітичного і інтуїтивного мислення;

- адаптивний з пластичною внутрішньою структурою, практично підготовлений до життя у певному культурному просторі, у складних колізіях глобальної цивілізації.

Прогностична характеристика вчителя як суб'єкта культури дозволяє конкретизувати головну мету педагогічної освіти: становлення вчителя у якості суб'єкта культури, формування його готовності до саморозвитку, що забезпечує інтеграцію у національну і світову культуру, перетворення в процесі освітньої діяльності соціокультурного досвіду людства у форму суб'єктивності.

Зазначена мета може бути реалізована через організацію змісту освіти, спрямованого на культуру як загальнолюдське і національне надбання. Останнє стало найважливішою тенденцією усієї сучасної системи освіти, однією з найсуттєвіших сторін її нової парадигми. Оскільки джерелом освіти є культура, то змістом освіти має бути культура [3]. Приймаючи цю точку зору, наголосимо, що останнє забезпечує рух до гуманізації освіти. По-перше, культура, стрижнем якої є людина в її відношенні до світу, в якості змісту освіти провокує людиноцентричний підхід до останньої; по-друге, суб'єктивність культури спрямовує освіту не тільки на прилучення до культурного спадку, але й до формування вчителя як суб'єкта культури.

Культура має ціннісний смисл, тому у якості змісту освіти вона сприятиме розвиненню рефлексії, оцінюванню оточення, себе з позицій суб'єкта культури.

Культура історична, тому так важливо залучати до самого процесу виникнення знання, різним способом його вираження і проблематизації. Пізнання ефективне тоді, коли зміст, що пізнається, представлений у його культурній конкретності, тобто реконструкції історичного процесу. У такому аспекті предмет пізнання виступає дослідницьким завданням. Тим самим забезпечується історичність освіти як такої, що спирається на генезис знання в культурі.

Визнання людської культури змістом освіти створює основу для перегляду і модернізації освітніх складових відповідно до структури самої культури. Виявлення наявних зв'язків у цілісній системі культури перетворить навчальний план на модель (схему) взаємозв'язку різних сторін цілісного змісту освіти, а будову освітнього простору – на модель соціокультурного простору, в межах якого здійснюватиметься ставлення особистості.

Цілісний погляд а зміст освіти як педагогічну інтерпретацію людської культури також знімає недоліки вузькоспеціальної підготовки вчителя, який сьогодні не уявляє в цілому зміст освіти.

Осмислення навчальної дисципліни в аспекті окремої сфери культури уможливорює розуміння її специфіки і, тим самим, місця і ролі цієї дисципліни в цілісному житті суспільства та людини.

Розуміння вчителя як посередника між дитиною і культурою, здатного ввести її у світ культурних цінностей і надати підтримки у індивідуальному визначенні цих цінностей, також вимагає визнання культури змістом педагогічної освіти.

Вчитель є гуманітарієм за предметом своєї діяльності, типом мислення і спрямуванням професійних інтересів. Це професіонал, чиї здібності розгортаються у сфері міжсуб'єктних взаємодій, у відношеннях «людина – людина». Тому загальнокультурний компонент освіти майбутнього вчителя, незалежно від спеціалізації і рівня, є базовим у педагогічній вищій школі. Вчителю людинознавчі знання функціонально необхідні і тому складають основу його формування як професіонала, здатного самостійно і відповідально діяти в складних і незвичайних умовах полікультурного суспільства, в момент докорінної зміни цінностей.

Педагогічна освіта покликана створювати умови для становлення вчителя, орієнтованого в системі сучасного знання про світ і людину в ньому, готового до розуміння особистісної унікальності дитини і співробітництва з нею.

Розуміння освіти як культурного процесу, рушійними силами якого є пошук особистісних смислів, діалог і співробітництво його учасників у досягненні цілей культурного саморозвитку, уможливорює виділення таких компонентів освіти:

- когнітивного, орієнтованого на забезпечення науковими знаннями про природу, культуру, суспільство, людину у їх системній взаємодії;
- аксіологічного, покликаного ввести у світ загальнолюдських цінностей і надати допомоги у виборі особисто значимої системи ціннісних орієнтацій і смислів;
- комунікативного, спрямованого на опанування провідними принципами здійснення соціальної взаємодії через оволодіння основними кодами спілкування в соціумі;
- діяльнісного, покликаного формувати соціально-функціональні ролі людини і способи її входження у соціальну практику, розвивати критерії оцінок і принципів відбору соціально прийнятих форм і способів здійснення діяльності;
- суб'єктного, орієнтованого на самопізнання людини, розвиток рефлексивних здібностей, оволодіння способами саморегуляції особистісної і професійної активності.

Тим самим запропонований підхід до освіти суттєво відрізняється від традиційного, системоутворюючим компонентом якого визнається когнітивний. Всі інші компоненти так чи інакше породжені суб'єктивним, підкорені йому і виступають його модифікаціями.

Майже революційна зміна у 1990-ті роки ситуації на ринку праці, яка вимагала розширення простору знань, обсягу інформації, її багатoproфільності зробила очевидним той факт, що засвоїти усе необхідне для адаптації у нових соціально-культурних умовах неможливо. Актуальними стали готовність до самостійної діяльності із збирання, обробки, аналізу, організації нової інформації, уміння приймати рішення у нестандартних ситуаціях, доводити їх до виконання, критичне мислення, творчий потенціал.

Як показують дослідження, сучасні підприємці вимагають від своїх працівників специфічних особистісних якостей, певних емоційних та мотиваційних характеристик. На ринку праці менш значущими стали загальні знання і технологічні навички. У змаганні вииграють працівники з домінантою критичного мислення, здатні добувати нові знання, а не ті, хто вже володіє певним обсягом самого знання, визначеною інформованістю. Останнє диктує необхідність концептуального переозброєння педагогічної науки, переходу до суб'єкт - суб'єктної парадигми освіти, основними принципами якої є принципи співробітництва, співуправління і самоуправління, прагнення до самореалізації і самовираження в навчальному процесі, цілеспрямований і послідовний розвиток творчого стилю діяльності.

Суб'єктний компонент педагогічної освіти може бути визначений через розгляд майбутнього вчителя як суб'єкта освітньої діяльності. Останнє дозволяє виявити внутрішні джерела і мотиви освітньої активності майбутнього вчителя і його виходу на рівень свідомої освітньої діяльності.

Суб'єкт освіти є носієм особливого культурного світу, в якому діють свої закони, цінності і субординації, власні смисли. У нашому визначенні суб'єкта освіти ми виходили з позиції А.Хеллера (A.Heller, 1993), який визначає суб'єкт як лице, що перебуває тут, у цьому світі і бачить цей світ так, як він його бачить. Суб'єкт підпорядкований багатьом речам (моральному закону, соціальним нормам тощо), але ніколи не тотожний своєму буттю, котре його підкоряє, оскільки він ніколи не вичерпується власною владою над людьми та обставинами. Суб'єкт виступає як унікальне, особливе лице, що має особистісну автономію, власну долю, яка обирається ним самостійно у його діяльності. Прийняття такої концептуальної позиції передбачає відношення до суб'єкта освітньої діяльності як до цілісної біо-психо-духовної істоти, особистості, що знаходиться в процесі становлення.

У такому контексті педагогічна освіта перетворюється на суб'єктно значиме досягнення світу, сповнене для майбутнього вчителя особистісними смислами, цінностями, відношеннями, зафіксованими у його суб'єктному досвіді. Зміст цього досвіду процесуально розкривається, збагачується і перетворюється в ході освітньої діяльності. В результаті, майбутній вчитель переходить на якісно новий рівень з домінантою критичної та суб'єктної позиції по відношенню до соціального і професійного середовища.

Проведений аналіз феномену освіти дозволяє представити розуміння освіти як процес і результат становлення суб'єкта культури в природо-соціокультурному середовищі, що функціонує в якості універсального способу самозбереження і розвитку культури на основі відтворення духовно-практичного досвіду поколінь в особистісному світі людини.

Отже, є підстави зробити **висновок**, що вищезазначене вимагає проектування продуктивної, гуманістичної, культуроорієнтованої педагогічної освіти, в якій відбувається становлення вчителя як суб'єкта культури, здатного до відтворення культурного досвіду людства, вкорінення його у особистісному світі учнів.

Безперечно, проведене нами дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. **Подальшого дослідження** вимагають питання становлення вчителя в якості суб'єкта культури в психологічному, соціальному аспектах, виявлення специфічних характеристик досліджуваного феномену.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаревская Е.В. Педагогическая культура как общественная и личная цель// Педагогика. – 1999. - № 3. – С. 36-43.
2. Клепко С.Ф. Концепція інтегративної освіти або чим сучасна філософія може допомогти педагогіці// Педагогічна практика та філософія освіти. – Полтава, ПОППО, 1997.- С. 66-68.
3. Красновский Э.А. Сферы культуры как источник содержания образования// Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. - № 5. – С. 13-17.
4. Философско-психологические проблемы развития образования/Под ред. В.В. Давыдова. – М., 1981.

Матковская М.В. Педагогическое образование как процесс и результат становления учителя в качестве субъекта культуры

В статье рассматривается феномен образования как процесса и результата становления учителя в качестве субъекта культуры на основе воссоздания духовно-практического опыта поколений в его личностном мире.

Matkovska M. The phenomenon of education as process and outcome of becoming of the teacher as the subject of culture

In the article the phenomenon of education as process and outcome of becoming of the teacher as the subject of culture on the basis of reconstruction of spiritual-practical experience of generations in his personal world is considered.

УДК 37.013.8

Нагорнюк Л.Є.

Тернопільський національний
педагогічний університету
імені Володимира Гнатюка

СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ПРЕДМЕТІВ НА ФАКУЛЬТЕТАХ ЖУРНАЛІСТИКИ

У статті обґрунтовується необхідність створення моделі професійної діяльності журналіста як умови професійної спрямованості загальноосвітніх